

Djeca s poteškoćama u
razvoju

Djeca s poteškoćama u razvoju

Beba ulazi u obitelj...

Prije nego što se beba rodi, roditelji često nagađaju o tome kako će ona izgledati, što će zajedno raditi i kakvi će oni roditelji biti. Kad stručnjaci priopće roditeljima da je dijete bolesno, da ima određenih poteškoća i/ili oštećenje, razlika između stvarnosti i onoga što su roditelji zamišljali može u početku uzrokovati kod roditelja šok, poricanje, krivnju, depresiju, tugu, tjeskobu ili ljutnju. Majka se može osjećati kao da nije uspjela; očevi se mogu pitati nije li možda nešto u redu s njima. Roditelji mogu preispitivati svoje postupke i ponašanja kako bi našli objašnjenje i «krivca» za to što im se dogodilo. Ovi roditelji proživljavaju tešku krizu te je potrebno neko vrijeme kako bi osvijestili i prihvatili činjenicu da imaju dijete s poteškoćama u razvoju. U tim trenucima vrlo je važna podrška obitelji i prijatelja, kao i stručnih osoba, kako bi dobili što bolji i detaljniji uvid u stanje djeteta i njegove potrebe. Ovo je vrlo zbunjujući i stresan period za roditelje. Oni postaju zabrinuti za budućnost svog djeteta, strahuju koliko će moći pružiti djetetu te kako će se snaći u novoj situaciji i što će dalje biti. Ovome može pridonijeti i osjećaj da nedovoljno dobivaju od odgovornih stručnjaka, u smislu informacija i savjeta.

Rođenje djeteta predstavlja jedan oblik *krize* za svaki par utoliko što dolazak bebe unosi velike promjene u načinu života roditelja; stvara se novi oblik odnosa, i prilagođava se odnos žene i muža. Iako se većina parova uspješno nosi s novim izazovima i veseli se prinovi, to sve može uzrokovati stanje stresa. Sposobnost para da se prilagodi ovim promjenama je ključna. Kad se normalna kriza dolaska nove bebe u kuću spoji sa saznanjem da postoje poremećaji u razvoju bebe, za roditelje postaje iznimno važna njihova sposobnost da se nose s dodatnim stresom. Svi ljudi imaju vlastite granice stresa kojeg mogu podnijeti; roditelji koji imaju vrlo nisku toleranciju na stres i ne mogu se s njim toliko uspješno nositi, u visokom su riziku da počnu očekivati previše od svoje djece, odbacivati ih ili zlostavljati. Kad se tim roditeljima rodi beba

s poteškoćama u razvoju, postoji povećan rizik da ona doživi zlostavljanje.

Zbog čega se neka novorođenčad rodi s razvojnim poremećajem?

Uzroci razvojnih poremećaja prisutnih pri rođenju, iako ne moraju uvijek biti utvrđeni pri porodu, mogu biti rezultat genetskih faktora, poremećaja na kromosomima, faktorima okoline u maternici, infekcijama, urođenom biokemijskom neravnotežom ili sredstvima ovisnosti. Uzrok većine poremećaja prisutnih pri rođenju nije poznat i većinom roditelji ni na koji način ove utjecaje ne mogu kontrolirati.

U nekim slučajevima čini se da je oštećenje primarno nasljedno. U ostalim slučajevima čini se da je posljedica međudjelovanja genetskih faktora i faktora okoline; a neki slučajevi oštećenja pripisuju se faktorima koji su u potpunosti sastavni dio razvoja u maternici. Uzroci oštećenja mogu utjecati na dijete u bilo

kojem periodu trudnoće. Mogu se pojaviti u vrijeme začeća, u bilo kojem mjesecu trudnoće ili tijekom poroda, kao i nakon poroda. Neko dijete može patiti od posljedica nečega što se dogodilo u jednom navratu, dok kod drugog oštećenje može biti uzrokovano nizom povezanih događaja koji se pojavljuju mjesecima. Također, za vrijeme poroda mogu se javiti mnoge komplikacije, koje su posebno rizične ukoliko beba ostane bez kisika.

Koji su najčešći oblici razvojnih poteškoća koje se mogu javiti pri rođenju i prije rođenja?

Pojam *urođene razvojne poteškoće* opisuje stanje prisutno pri rođenju ili prije rođenja. Urođene invalidnosti variraju od iskrivljenja bebinih kukova do oštećenja mozga. Ako se, npr. pupčana vrpca omota oko ruke fetusa u razvoju, ruka se otežano razvija. Ako majka konzumira alkohol, cigarete ili druga sredstva ovisnosti, to može štetno utjecati na fetus. Sprečavanje dovoda kisika u bebin mozak od trenutka kad počne proces rađanja pa dok se beba ne porodi može uzrokovati oštećenja mozga. Urođene i prirodene razvojne poteškoće uključuju i djecu s rascjepom usne ili s raznim kromosomskim oštećenjima, djecu s urođenom gluhoćom ili sljepoćom, djecu kojoj nedostaju ili su iskrivljene strukture kostiju, ili djecu koja su doživjela snažnu traumatizaciju tijekom poroda.

Znatan dio djece s teškoćama u intelektualnom razvoju

predodređen je za ove poteškoće još od trenutka začeća, ako se određena jajna stanica spoji s određenim spermijem i tako odredi djetetovu genetsku strukturu. Jedan od uobičajenijih oblika poteškoća u mentalnom razvoju je Downov sindrom. Ova djeca nasljeđuju jedan kromosom viška, koji, koliko se zna, uvijek rezultira blažim ili težim stupnjem mentalne retardacije.

Kod druge djece, genetski faktori uzrokuju oštećenja samo u kombinaciji s određenim okolinskim utjecajima. Infekcije koje se javljaju tijekom trudnoće – npr. rubeola - mogu uzrokovati oštećenje, kao i urođeni poremećaji u radu metabolizma. Utjecaji drugih, složenijih i nevidljivih genetskih i okolinskih procesa još su nepoznati. Na sreću, mehanizmi ljudskog nasljeđivanja pomno se proučavaju poboljšanim i unaprijeđenim tehnikama i sve su nam poznatiji. Unatrag 20 godina postignut je veliki napredak na ovom području.

Kako prepoznati dijete s poteškoćama u razvoju?

Većina ljudi prepoznaje samo očita oštećenja, npr. djecu u kolicima ili na štakama, onu koja su gluha ili slijepa, djecu kojima je dio tijela oštećen ili nedostaje te onu koja imaju ozbiljnija intelektualna oštećenja.

Djeca s manje zamjetljivim oblicima oštećenja mogu proći neopažena godinama ili zauvijek. To ima za posljedicu da roditelji, učitelji i ostali koji toga nisu svjesni očekuju da ta djeca i mladi postignu ciljeve i ponašaju se na način na oni to nisu sposobna učiniti. Ovo uzrokuje veliki stres, frustraciju i dalje komplicira život svima koji su uključeni u djetetov život.

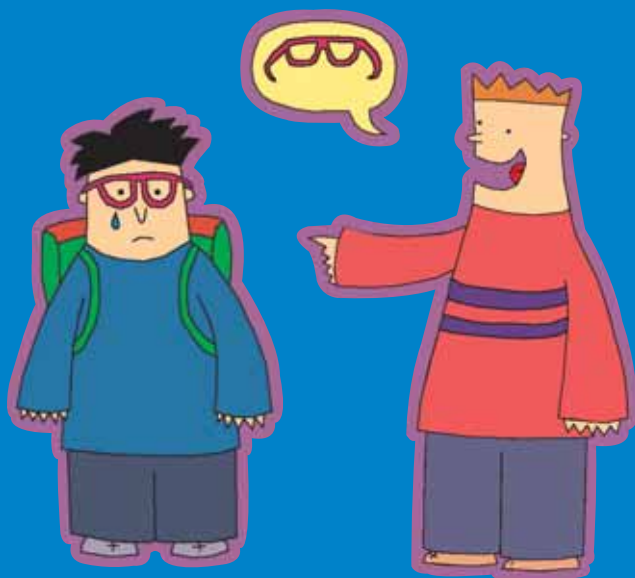
Neke teškoće u razvoju koje nisu tako očite uključuju blagu mentalnu retardaciju, specifične poteškoće učenja, emocionalne poremećaje, poremećaje ponašanja te socijalno neprilagođenu djecu. Nažalost, djeca sa specifičnim teškoćama učenja često ne budu otkrivena dok ne krenu u školu i ne počnu u obrazovanju doživljavati neuspjeh.

Zašto su ova djeca u većem riziku da dožive zlostavljanje u svojoj obitelji i okolini?

Kao i sva druga djeca, i djeca s poteškoćama u razvoju mogu doživjeti zlostavljanje i zanemarivanje na mnoge različite načine. Ovo uključuje i tjelesno, emocionalno i seksualno zlostavljanje. Još je veći rizik da će ova djeca doživjeti zanemarivanje u obrazovanju, zlostavljanje u institucijama te postati ovisna o drogama nego djeca bez teškoća u razvoju.

Jedan oblik *emocionalnog zlostavljanja* specifičan je za djecu s posebnim potrebama, a dolazi od djece i odraslih koji ne razumiju kako je to biti "drugačiji". Djeca mogu biti vrlo okrutna u komentarima o svojim vršnjacima s poteškoćama u razvoju. Ovo se događa kad djeca ne razumiju da dijete s teškoćama u razvoju ima osobine koje ne može promijeniti i kontrolirati, a vezane su uz specifičnu razvojnu poteškoću. Kada djeca (ili odrasli) neprekidno govore ovoj djeci ružne stvari, oni ih zapravo psihički ili emocionalno zlostavljaju.

Odrasli rjeđe upućuju okrutne komentare, ali svojim postupcima

prema djeci i osobama s poteškoćama u razvoju pokazuju svoj stav o njima. I time također uče svoju djecu o tome kakvo je, zapravo, njihovo mišljenje. Mnoga od ove djece pate zbog činjenice da ih čitav život ljudi promatraju isključivo kroz njihovu razvojnu poteškoću, tj. “ono površinsko”, a ne kao djecu, s njihovim osobinama, osjećajima, talentima, tugama i radostima.

“Biti drugačiji”

Djeca s poteškoćama u razvoju i jesu na neki način drugačija. Neka su od ove djece izdvojena kao “posebna”, previše su zaštićena te primaju više brige i pažnje od roditelja i drugih skrbnika nego braća ili sestre.

I preveliko zaštićivanje djece s teškoćama u razvoju može dovesti do ozbiljnih posljedica na emocionalno stanje djeteta jer ga sprječava da ostvari svoje potencijale u potpunosti te ga dugoročno čini frustriranim i potpuno ovisnim o tuđoj pomoći.

Ako je beba neželjena, ili željena zbog pogrešnih razloga (npr. kao razlog za sklapanje ili očuvanje braka) to bebu stavlja u rizični položaj – da će biti “viđena samo kao sredstvo usrećivanja drugih,

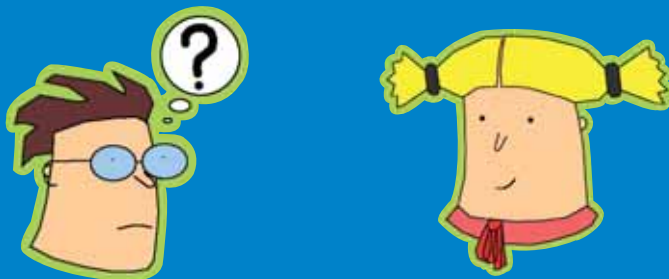
a ne kao nezavisna osoba". Kad su ovi razlozi od početka pogrešni, a beba se rodi bolesna ili s oštećenjem, razočarenje i zamjeranje koji su posljedica, stavljaju bebu u još veću opasnost. Odrasli koji na dijete stavljaju tu odgovornost da riješi neke njihove probleme ili zadovolji neke njihove emocionalne potrebe, ne pripisuju odgovornost sebi. Ova nerealna očekivanja i zamjena uloga često se javljaju kod roditelja koji su skloni odbacivati ili zlostavljati djecu.

Niti najljepša, najzdravija beba na svijetu ne može riješiti probleme svojih roditelja!

Fizičko zlostavljanje može se javiti češće u odgoju djece s poteškoćama, kad roditelji imaju neprimjerena očekivanja od svoje djece – npr. da (uvijek) moraju biti, mirna, poslušna, pametna, dobra, pristojna, čista, dobro raspoložena itd., što može naročito teško biti za djecu koja su npr. hiperaktivna, imaju specifične

teškoće učenja, neurološke smetnje, ili se sporije intelektualno ili motorički razvijaju. Nestrpljiv i/ili impulzivan roditelj može posegnuti za tjelesnim kažnjavanjem, batinama, šamarima, udarcima rukom, šibom ili remenom, kako bi kontrolirao dijete, što ostavlja niz nepovoljnih posljedica po djetetov razvoj.

Ova su djeca također u većem riziku da dožive *seksualno zlostavljanje*, tj. spolne kontakte u kojima odrasla osoba ili adolescent iskorištava dijete da zadovolji svoje spolne potrebe. Ovo se događa najčešće zbog toga što odrasli doživljava dijete s poteškoćama u razvoju kao bespomoćnije, nezrelije, povodljivo i sugestibilno te smatra da ovo dijete neće nikome ispričati niti tražiti pomoć, naročito ako ima govorne poteškoće, smješteno je u instituciji, ili ima slabu podršku okoline. Stoga je iznimno važna edukacija ove djece da se nauče zaštititi od mogućeg seksualnog zlostavljanja!

Kako su djeca s poteškoćama u razvoju obrazovno zanemarivana?

Djeca s poteškoćama u razvoju koja idu u školu češće zadovoljavaju svoje obrazovne potrebe. Mnoga djeca s posebnim potrebama predškolske dobi budu zanemarena, tj. nedovoljno im se posvećuje pažnje i rada. Neka djeca ne dobiju adekvatan tretman jer njihove razvojne poteškoće nisu pravovremeno uočene. Rana intervencija i vježbanje mogu značajno smanjiti stanje uzrokovano oštećenjem. Predškolska djeca koja ne dobivaju dovoljno poticaja od strane defektologa ili drugih zdravstvenih

i socijalnih djelatnika, na mnoge su načine zanemarivana, što uključuje i obrazovno zanemarivanje.

Jedna od ozbiljno ugroženih grupa djece su ona koja pokazuju tzv. “poremećaje u ponašanju”. Ovo su djeca koja dolaze u sukob sa sustavom zaštite maloljetnika te su ponekad smještene u institucije koje bi ih trebale socijalizirati i mijenjati njihovo ponašanje. Međutim, ono što okolina ponekad ne primjećuje je da su ova “problematična” ponašanja rezultat dugogodišnjeg odrastanja u neadekvatnim uvjetima, i, često, nasilnoj okolini.

Mnogi se učitelji zaista trude da pomognu djeci s posebnim potrebama na najbolji mogući način. Edukacijsko-rehabilitacijske znanosti (“defektologija”) su puno uznapredovale pomažući djeci s posebnim potrebama da postignu uspjeh koristeći prikladne metode učenja. Defektolog i socijalni pedagog zainteresirani su za ono što takvo dijete može i ne može učiniti, a ne kakvo je u usporedbi s ostalom djecom ili propisanim normama. Propisani standardi o tome u kojoj dobi dijete mora postizati određene razvojne zadatke ne pomažu djeci da napreduju od sadašnjeg stupnja do onog kojeg bi mogli postići.

Kako se osjeća dijete s poteškoćama u razvoju i kako doživljava sebe?

Mnogi ljudi misle da djeca s poteškoćama u razvoju imaju nisko samopoštovanje, da su neprijateljski raspoložena, agresivna ili povučena; ili da negativno doživljavaju sebe i život općenito. Ovo su pogrešne pretpostavke.

Djeca s poteškoćama u razvoju su također - DJECA. Kad ova djeca postanu nesretna, frustrirana, ljuta, prestrašena, agresivna, i ponekad – ne uvijek – ugrožavajuća za druge, često je to tako jer su naučila biti takva, i jer su bila dugoročno frustrirana. Naravno, ponekad ova ponašanja mogu biti uzrokom ili posljedicom zlostavljanja.

Što je s poteškoćama u razvoju koje se javljaju kao posljedica roditeljskih postupaka?

Nije upitno da neka djeca razviju poteškoće kao posljedicu zlostavljanja. Fizičko zlostavljanje može rezultirati neurološkim ozljedama te ortopedskim, emocionalnim, ponašajnim ili drugim problemima. Posljedice neishranjenosti ili pojava neorganske usporenosti u razvoju (koju može uzrokovati emocionalno zanemarivanje, tj. odbacivanje djeteta) mogu “stvoriti dijete s poteškoćama u razvoju”. Djeca koja su bila zanemarena, premiještana iz jedne udomiteljske obitelji u drugu ili smještena u neadekvatne institucije često su razočarana, nepovjerljiva prema odraslima, buntovna ili ozbiljno emocionalno i psihološki oštećena.

Zlostavljana djeca također mogu pokazivati teškoće u učenju zbog loše koncentracije i pažnje i loših uvjeta za učenje ili loš školski uspjeh jer energiju potrebnu za svladavanje gradiva troše na drugi, puno teži problem – nošenje s traumom zlostavljanosti.

Važno je znati kako zlostavljanje i zanemarivanje djeteta mogu uzrokovati nepovratno oštećenje pa čak i invalidnost. Nerazumijevanje ovog problema ima teške posljedice, ne samo za dijete i obitelj već i za čitavo društvo. Zlostavljano dijete može pretrpjeti nepopravljiva neurološka oštećenja, tjelesnu

invalidnost, otežani razvoj govora, a postoji i mogućnost sniženog intelektualnog razvoja. Takvo dijete može kasnije doživljavati neuspjeh u školi, što zahtijeva prilagođeni program obrazovanja i specijalne škole. Zlostavljanje i zanemarivanje u djetinjstvu može voditi i u delinkventno ponašanje te kriminalne radnje u odrasloj dobi.

Zlostavljanje, zanemarivanje i poteškoće u razvoju često se javljaju zajedno.

Može li zlostavljanje i zanemarivanje uzrokovati da neka djeca postanu društveno neprilagođena?

Može. Povezanost iskustava zlostavljanosti, zanemarenosti, seksualne zlostavljanosti i maloljetničke delinkvencije nije nedavno otkriće. Pokazalo se da roditelji delinkventne djece iskazuju u odgoju više nemara, neljubaznosti, nekonzistentnosti, uz puno više korištenja tjelesnog kažnjavanja.

Nedavni porast u broju prijavljenih slučajeva zlostavljanja djece utjecao je i na povećan broj istraživanja koja dokazuju povezanost između iskustva zlostavljanosti i zanemarenosti te antisocijalnog ponašanja, koje dovodi do suda za maloljetnike. U jednom istraživanju, 82% mladih smještenih u ustanove za

maloljetne delinkvente, iskazalo je da su bili tjelesno i/ili seksualno zlostavljani te zanemareni, a mnogi su bili iz necjelovitih obitelji.

Kako pomoći roditeljima djece s poteškoćama u razvoju?

Iznimno je važno da sve odgovorne institucije i društvo u cjelini progovore o djeci s poteškoćama u razvoju kako bi se povećala javna svijest i prepoznao velik broj ove djece. Ovo će dugoročno pomoći društvu da prihvati takvu djecu, umjesto da ih odbaci. Društvene promjene mogu smanjiti “osjećaj obilježenosti” koji imaju roditelji djece s poteškoćama u razvoju te će roditeljima biti lakše prihvatiti svoje dijete takvim kakvo jest.

Važno je da roditelji djece s poteškoćama u razvoju imaju emocionalnu podršku i dodatne informacije. Osoblje bolnice/ustanove može olakšati prilagodbu roditelja, promicati prihvaćanje djeteta i pozitivan stav prema djetetu. Ovo uključuje otvoreno pokazivanje naklonosti prema djetetu te ohrabrivanje roditelja da pokazuju ljubav i brigu prema svom djetetu – verbalno i neverbalno. Roditelje bi trebalo dobro upoznati s tijekom razvoja i daljnjom prognozom za zdravlje djeteta; treba im reći o djetetovim ograničenjima i očekivanjima, treba ih ohrabriti svom dostupnom medicinskom tehnologijom koja može pomoći da se potencijali djeteta, kakvi god bili, potpuno razviju.

Važno je da se roditelji imaju kome obratiti za pomoć. Izolacija je pogubna; uveličava probleme i zatvara vidike. Stručni savjeti i grupe samopomoći mogu nekim roditeljima puno pomoći, jer im omogućuju da podijele svoje osjećaje s drugima i dobiju podršku i razumijevanje, što smanjuje stres.

Ako je moguće, snažno se preporuča da još netko, osim roditelja, brine za dijete kako bi roditelji dobili predah od stalne njege i odgovornosti. Roditelji bi trebali biti upoznati s odgovarajućim službama i udrugama u zajednici. Roditelji kao i ostali članovi obitelji, također, moraju imati vlastiti život. Život se ne bi smio usredotočiti jedino na dijete s posebnim potrebama – sretan roditelj, koje je zadovoljan svojim životom jest i bolji roditelj!

Što bi trebalo učiniti ako je dijete s poteškoćama u razvoju zlostavljano i/ili zanemareno?

Obavijestiti centar za socijalnu skrb.

Naša država ima zakon o zaštiti djece od zlostavljanja i zanemarivanja, prema kojem je **svaka osoba dužna obavijestiti o sumnji na zlostavljanje djeteta nadležni centar za socijalnu skrb**, koji je dužan primiti te istražiti takve obavijesti. Svatko tko sumnja da je dijete zlostavljano na bilo koji način treba o tome obavijestiti nadležni centar ili policijsku postaju prema mjestu stanovanja djeteta.

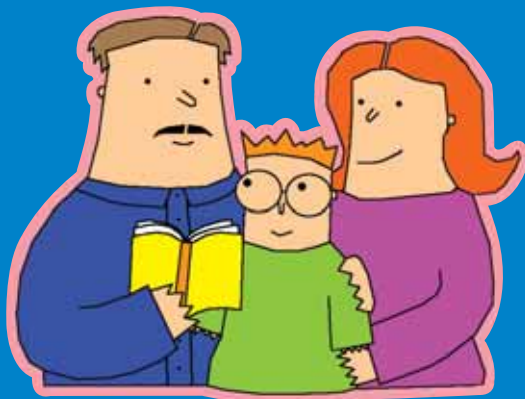

Obavijestiti se može i anonimno. Jedan od načina da se posavjetujete i provjerite vaše sumnje jest da nazovete **Hrabri telefon – telefon za zlostavljanu i zanemarenu djecu na 0800 0800**, svakim radnim danom od 9 do 18h.

Nakon ove obavijesti nadležni centar kontaktira obitelj i na osnovi nalaza odluči radi li se o zlostavljanju ili ne. U manje ozbiljnim slučajevima služba će pomoći obitelji da ostvari sve usluge koje su potrebne i dostupne. U težim slučajevima centar može proslijediti kaznenu prijavu sudu koji donosi konačno rješenje. Sud može provesti određene mjere, npr. izdvojiti dijete iz obitelji, naložiti uključivanje obitelji u neki terapijski program, ili podignuti kaznene optužbe protiv zlostavljača.

VAŽNO JE ZNATI!

- Djeca s poteškoćama u razvoju prije svega su djeca! I ona imaju potrebu biti željena, prihvaćena i voljena.
- Dijete s razvojnom poteškoćom nije ničija krivnja. U životu neke stvari ne možemo kontrolirati. Ali možemo odlučiti kako ćemo se s njima nositi.
- Ukoliko imate dijete s poteškoćama u razvoju, vaše roditeljstvo je stresnije. Tražite pomoć. Posavjetujte se sa stručnjacima i roditeljima druge djece koji su bili u sličnoj situaciji. Iskustvo drugih može nam pomoći da lakše nosimo svoje.
- Razgovarajte s partnerom i obitelji o svojim osjećajima, strahovima i mislima vezanim uz vaše dijete; svi osjećaju posljedice, a razgovor će pomoći međusobnom razumijevanju i boljoj podršci.

- Uputite članove obitelji i prijatelje u stanje, potrebe i posebnosti vašeg djeteta. Ljudi obično ne znaju kako bi pitali što ih zanima iz straha da vas ne povrijede. Ako vide da je stanje vašeg djeteta tema o kojoj se može razgovarati, otvorit ćete put za bolje i lakše prihvaćanje vašeg djeteta. Najčešće nas neznanje sprečava da razumijemo i pomognemo.
- Ne ignorirajte znakove koji vas možda zabrinjavaju i ne

trudite se ponašati kao da je sve u redu. Što prije reagirate i potražite pomoć, bolje su šanse za poboljšanje ishoda razvoja. Rana intervencija vrlo je važna!

- Pomozite svome djetetu da ostvari svoje mogućnosti. Djeci s posebnim potrebama potrebno je više vremena i više pokušaja da ostvare ono što su naumili. Imajte strpljenja čekati da do toga dođu, ali budite spremni pomoći kada zatraže. Time će razviti samostalnost, ali i naučiti tražiti pomoć kada im je potrebna.
- Razgovarajte s djetetom o njegovom stanju i mogućnostima. Time ćete mu dati mogućnost izražavanja vlastitih potreba i omogućiti mu uvid u realne mogućnosti. Djeca obično vrlo dobro znaju procijeniti koliko i što mogu sami učiniti. Dajte im priliku da to podjele s vama. Izrazite svoje osjećaje, kako one pozitivne tako i negativne. Time će dijete shvatiti da može izraziti svoje osjećaje i da vi to možete čuti.
- Zapamtite, imati dijete s poteškoćama u razvoju je stresno, ali biti dijete s poteškoćama u razvoju je još stresnije i ponekad jako teško. Ohrabrite ga! Ono to zaslužuje!

Na koji način roditelji mogu pronaći programe za dijete s posebnim potrebama u svojoj lokalnoj zajednici?

Jedan od načina je kontaktirati organizacije i udruge navedene na kraju ove brošure.

Zagreb:

- 1 KLINIKA ZA DJEČJE BOLESTI ZAGREB, Psihotrauma centar, Klaićeva 16, Zagreb, tel: 01/ 46 00-150
- 2 “PUZ” – udruga roditelja djece s poteškoćama u razvoju, Rakovčeva 19, Zagreb, tel: 01/ 61 99-547
- 3 “MODUS” – Centar za djecu, mlade i obitelj, Ulica kneza Mislava 11, Zagreb, tel: 01/ 46 21-554, 01/ 46 21-552
- 4 SPECIJALNA BOLNICA ZA PSIHIJATRIJU DJECE I MLADEŽI, Kukuljevićeva 11, Zagreb, tel: 01/ 48 22-500
- 5 SAVJETOVALIŠTE ZA DJECU SA POSEBNIM POTREBAMA, Prisavlje 4, Zagreb, tel: 01/ 61 95-852
- 6 Savjetovalište “OTVORENA VRATA” pri Plavom telefonu, Ilica 36, Zagreb, tel: 01/ 48 33-888
- 7 Psihološki centar “TESA”, Trg Bana Jelačića 1, 01/ 48 28-888, www.tel.hr/psiho-pomoc
- 8 KLINIKA ZA PSIHOLOŠKU MEDICINU, KBC REBRO, Kišpatićeva 12, Zagreb, 01/ 23 32-825, 01/ 23 88-073
- 9 POLIKLINIKA ZA ZAŠTITU DJECE GRADA ZAGREBA, Argentinska 2, Gajnice, Zagreb 01/ 34 57-518, 01/ 34 57-519, www.poliklinika-djeca.hr
- 10 KARITAS, Kaptol 30, Zagreb, 01/ 48 16-100, 48 16-102, 48 16-103
- 11 UDRUGA RODITELJA I DJECE S POSEBNIM POTREBAMA, Dubečka 83, Zagreb 098/ 761 734
- 12 Udruga roditelja “KORAK PO KORAK” za promicanje

kvalitete življenja djece i obitelji, Ilica 73, Zagreb 01/ 48 54-935, 48 54-936

13 Udruženje “DJECA PRVA”, Radnički dol 21, Zagreb, 01/ 48 21-101

14 “DJETEŠĆE NA SUNAŠĆE” – centar za pomoć trudnicama, Međimurska 19/I, Zagreb 01/ 37 76-548, www.djetesce-na-sunasce.hr

15 Udruga “SUNCOKRET”, Avenija Dubrovnik 10”, Zagreb, 01/ 65 51-715, www.suncokret.hr

16 Centar za rehabilitaciju “STANČIĆ”, Zagrebačka bb, Dugo selo, Zagreb 01/ 27 57-474

17 CENTAR ZA AUTIZAM, Vile Velebita 118, Zagreb 01/ 29 89-263, 01/ 28 56-756

18 HDC – Hrvatsko društvo za celiakiju, Klinika za dječje bolesti, Klaićeva 16, Zagreb, tel: 01/ 29 16-281

Izvan Zagreba:

1. Karlovac

“DJEČJA KUĆA SUNCE”, Donja Švarča 65, Karlovac, tel: 047/ 636-470

2. Rijeka

“TIĆ” – savjetovalište i zaštita djece od zlostavljanja i zanemarivanja, Canbierieva 7, Rijeka, tel: 051/ 334-980

3. Rovinj

GRAĐANSKA ZAJEDNICA ŽENA ROVINJ, “Rovinjsko sunce” – dom za zlostavljano djecu i odrasle, tel: 052/ 816-263

4. Slavonski brod

ŽENSKA GRUPA BROD, Šenoe 34, Slavonski brod, tel: 035/ 449-180, 449-726

5. Split

“MIRTA” – telefon i savjetovalište za djecu žrtve nasilja u obitelji, Kraj sv. Marije 1/III, Split, tel: 021/ 360-076

“ZVONO” – klub roditelja osoba s mentalnom retardacijom, Mosečka 70, Split, tel: 021/ 502-249

Udruga “RADIO SUDAMJA” – za rad i pomoć djeci i mladima s poteškoćama u razvoju od 4 – 15 godina, Poljička cesta 2, Split (podružnice na Hvaru i u Omišu), tel: 021/ 388-990, 098/ 94 00-791, www.udrugaradiosudamja.hr

Udruga za inkluziju “LASTAVICE”, Mosačka 72, Split, tel: 091/ 56 75-906

6. Šibenik

OBITELJSKO SAVJETOVALIŠTE, pri karitasu šibenske biskupije, Težačka 106, Šibenik, tel: 022/216-096

7. Zadar

Udruga za pomoć ženi i djetetu “DUGA”, Gundulićeva 2d, 023/ 332-059

8. Vukovar

CENTAR ZA MIR, PRAVNE SAVJETE I PSIHOSOCIJALNU POMOĆ, fra. Antuna Tomaševića 32, Vukovar, tel: 032/ 413-319

Priredile:

Gordana Buljan Flander

Ana Karlović

Lana Hrgovan

ISBN 978-953-7486-03-7

0800 0800

**TELEFON ZA ZLOSTAVLJANU
I ZANEMARENU DJECU**

savjet@hrabritelefon.hr

www.hrabritelefon.hr